

מנוי יקר,

אנו מתכבדים להביא לידיעתך סקירה של פסק דין חדש מתוך אתר משרדנו.

כמה שווים חייו של ילד, שאיבד בגיל שתיים עשרה חמישים ותשע שנות חיים לפחות? על כך השופט אליעזר ריבלין, מבית המשפט העליון, בפסק דין חשוב, הוגן ומתקן עוולות. ההלכה החדשה חלה, לדעתנו, בכל תחומי הנזיקין וגם בתחום תאונות הדרכים. היא מעמידה את מחיר הריגתו של ילד קטן על יותר ממיליון שקל. עדיין סכום לא ראוי, אבל לפחות לא סכום מגוחך שהיה נפסק עד כה: כחמישים אלף שקל.

הסקירה מובאת בהמשך עמוד זה.

בברכה,
חיים קליר וצוות המשרד

מחזיר השנים האבודות

מיכאל אטינגר בן השתיים עשרה, נפל לבור באתר משחקים ברובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים.
מיכאל נחבל בראשו, פונה לבית החולים, ונפטר למחרת.
אחריותם של החברה לשיקום הרובע ועיריית ירושלים למותו של מיכאל לא הייתה מוטלת בספק. הבור לא היה מגודר בשטח שבאחריותן.
המחלוקת בין הוריו של מיכאל המנוח ובין הרשויות נסבה אם כן על גובה הפיצויים המגיע להורים על מות ילדם.
חייו של ילד בישראל זולים במידה בלתי נסבלת. הוריו של ילד שנהרג בתאונת דרכים מקבלים פיצויים של כחמישים אלף שקל. כאשר המוות נגרם מעוולת נזיקין אחרת הפיצויים גבוהים יותר, אך לא בהרבה.
הסיבה לכך היא פסק דין של בית המשפט העליון שניתן לפני כעשרים שנה בפרשת הילדה שרון גבריאלי.
בפרשת גבריאלי פסק בית המשפט העליון, כי אדם שחייו קוצרו כתוצאה מתאונת דרכים או מעוולת נזיקין אחרת, אינו זכאי לפיצויים עבור אובדן האפשרות להשתכר בשנים שבהן קוצרו חייו, אלא נקראות בפסיקה השנים האבודות.
הלכה זו יצרה מספר עיוותים:
כאשר הנפגע בתאונה היה קטין, או אדם בגיר שלא הותיר אחריו תלויים, המזיק שהמית אותו היה יוצא בתשלום פיצויים מזעריים, עבור נזקים לא ממוניים כמו כאב וסבל או קיצור תוחלת חיים.
כשהנפגע היה אדם בגיר, הותיר אחריו בני משפחה הסמוכים על שולחנו, והוא נפטר בעת או מייד לאחר התאונה, נזקה של הלכת גבריאלי היה קטן יותר: לתלויים הייתה עילת תביעה עצמאית לפיצויים עבור אובדן תמיכת המנוח בהם בשנים האבודות.
אולם כאשר הנפגע בתאונה הותיר אחריו תלויים אך הוא לא נפטר מייד, אלא כעבור מספר שנים, הלכת גבריאלי יצרה עוות נוראי.
הנפגע לא היה זכאי לפיצויים עבור השנים האבודות, התלויים היו רשאים להגיש תביעה עבור השנים האבודות, אולם רק לאחר מות הנפגע ובתנאי שהוא בחייו לא מימש כבר את תביעתו נגד המזיק (כך פרשו בתי המשפט את סעיף 78 לפקודת הנזיקין).

צרוף זה של הלכות יצר מלכוד בלתי נסבל. טול לדוגמא אדם בן שלושים, בעל משפחה, שתאונה קיצרה את תוחלת חייו והותירה לו עשר שנות חיים בלבד. אותו נפגע, אילו הגיש תביעה בחייו והיה זוכה לכך שהתביעה תסתיים, היה שולל בכך את זכותם של בני משפחתו לתבוע פיצויים עבור אובדן התמיכה בהם בשנים האבודות שבין גיל ארבעים לגיל הפרישה. גם הוא עצמו לא היה זכאי לקבל פיצויים עבור השנים האבודות. במצב דברים זה, בני משפחת המנוח היו צריכים להיאחז בתקווה שהנפגע יקדים למות בטרם יסתיים בירור תביעתו, על מנת שהם לא יתייצבו בעת מותו מול שוקת שבורה, בנוגע לפרנסתם בשנים האבודות.

בפסק דין מקיף, יסודי, ומעל לכל אנושי, קבע השופט אליעזר ריבלין בימים אלה כי הרוחות החדשות המנשבות בפסיקת הפיצויים במשפטנו והתמורות שחלו בשיטות אחרות, מצדיקות את שינוי ההלכה שנקבעה בפרשת גבריאלי.

שלילת הזכות לפיצויים עבור השנים האבודות, קובע השופט, יוצרת אי צדק. היא גם גורעת מכוח ההרתעה כלפי מזיקים פוטנציאליים המבינים כי "זול יותר להרוג מאשר לפצוע". לגישתו של השופט ריבלין, יכולת ההשתכרות היא נכס בעל ערך המלווה את האדם מרגע לידתו. מדובר בפוטנציאל המשקף את האופק הכלכלי של האדם. הפיצוי עבור אובדן כושר ההשתכרות בשנים האבודות בא לפצות את הנפגע על קיצור אופק זה. האם בעובדה שהנפגע לא יוכל ליהנות מן הפיצויים בשנים האבודות יש כדי לשלול את זכותו לקבלם, מקשה השופט.

אין זה עניינם של דיני הנזיקין אם היורשים ייהנו מהפיצויים ולא הנפגע. בתי המשפט מפצים גם נפגע שהפך "צמח" למרות שאין לו כל יכולת ליהנות מהפיצויים. השגה נוספת המועלת כנגד פסיקת פיצויים עבור השנים האבודות, היא כי לצד ההכנסות שנמנעו מן הנפגע באותן שנים, נחסכות ממנו גם הוצאות. אכן, זהו קושי, מודה השופט, אולם הפתרון לו טמון במישור החישוב ולא בשלילת עצם הזכות לפיצויים עבור השנים האבודות.

על השופט, בבואו לקבוע את שיעור הפיצויים, להפחית מסך ההכנסות שהיו צומחות לנפגע אילו עבד בשנים האבודות, את ההוצאות הנחסכות עקב מותו. במקרים שבהם מצבו המשפחתי של הנפגע בשנים האבודות כבר התגבש ביום פסק-הדין או במקרים שבהם מצב משפחתי זה ניתן לתחזית, מן הראוי, לדעת השופט ריבלין, לנקוט כברירת מחדל, בהעדר נסיבות המצדיקות חישוב אחר, בשיטת "הידות" המושרשת אצלנו, ביחס לפסיקת פיצויים לתלויים.

בקליפת אגוז נבהיר, כי בשיטת הידות, בית המשפט מחשב את ההכנסה המשוערת של המנוח בשנים שלאחר מותו ומצרף אותה להכנסת בני המשפחה האחרים. את ההכנסה הכוללת מחלקים במספר בני המשפחה + יד אחת המשקפת הוצאת קבע כללית של המשפחה. המנה המתקבלת, אמורה לשקף את ידתו של המנוח. מנה זו מפחיתים מהכנסתו המשוערת של המנוח. כך מתקבל סכום הפיצויים של התלויים. עם זאת, השימוש בשיטת הידות בחישוב הפיצויים עבור השנים האבודות לנפגע עצמו בעודו חי מצריך, לדעת השופט, שתי התאמות.

המנה המתקבלת בשיטת הידות מורכבת משני חלקים: חלק הקיום, הוצאות שהיו דרושות למחיית המנוח וחלק החיסכון, הסכום שהיה מוקדש על ידו לחיסכון. בתביעת תלויים מנכים את שני החלקים. בתביעת הנפגע עבור השנים האבודות ראוי לנכות רק את חלק הקיום. חלק הקיום עשוי להיקבע בשתי דרכים:

האחת, חלוקת ידתו של הנפגע לשתיים, כשמחציתה, כממוצע, תבטא את חלק הקיום אשר יופחת מסכום הפיצויים.

השנייה, חלוקת ההכנסה הכוללת של המשפחה במספר בני המשפחה + שתי ידות, לצורך איתור חלק הקיום, במקום ידה אחת המתווספת בתביעת תלויים. ההתאמה השנייה דרושה כאשר לא ניתן לדעת או לשער מה היה מצבו המשפחתי של הנפגע

בשנים האבודות, למשל מקום בו ברור כי לנפגע לא יהיו תלויים מחמת תוחלת חיים קצרה במיוחד, או חוסר-הכרה מתמיד, או כאשר מדובר בפיצוי עבור השנים האבודות של ילד. במקרים כאלה מציע השופט להעריך מצב משפחתי תיאורטי על יסוד נתונים סטטיסטיים או להניח כי מדובר בנפגע חסר תלויים, ולנכות הוצאות מוגברות. כעת, פונה השופט לבדיקת הטענה כי המזיק עלול לשלם פעמיים. פעם אחת לתלויים בגין הנזק של אובדן תמיכה, ופעם שנייה לנפגע או לעיזבון בגין הפסד ההשתכרות בשנים האבודות.

השופט מראה כי בכל המצבים האפשריים, אין מתעוררת סכנה ממשית של הטלת חובת פיצוי כפול על המזיק.

כאשר היורשים הם גם מי שהיו תלויים במנוח לפרנסתם, אין חשש לכפל פיצוי. זאת בשל הלכת הניכוי, הקובעת כי יש לנכות מתביעת התלויים את טובת ההנאה שבאה לידיהם מן העיזבון, הכולל את הפיצויים עבור השנים האבודות.

בעיית הפיצוי הכפול נפתרת גם כאשר היורשים אינם מי שהיו תלויים במנוח לפרנסתם. הדרך הראויה לעשות כן, לדעת השופט, היא לנכות מתביעת העיזבון את הסכום שהיה הנפגע מוציא על התלויים בו.

בחישוב הפיצויים לעיזבון יש אם כן להפחית סכום המשקף את ההוצאות שהיה המנוח מוציא למחיתו בשנים האבודות, וכן, במקרים המתאימים, סכום המבטא את ההוצאות שהיה מוציא על התלויים בו.

השופט מעלה גם את השאלה אם מן הראוי להטיל על הרשויות במקרה זה פיצויים עונשיים. בתי המשפט בישראל הכירו באפשרות לחייב מזיק בפיצויים עונשיים ובסמכות בתי המשפט בישראל לפסוק פיצויים עונשיים. בפועל, בתי המשפט בישראל אינם נוהגים – בוודאי אינם מרבים – לפסוק פיצויים עונשיים. השופט מדגיש כי הוא נמנע מלהכריע בסוגיה אם קיימת סמכות לפסוק פיצויים עונשיים.

התרשלותם של הנתבעים, מודה השופט ריבלין, היא אכן צורמת והביאה לתוצאה טרגית. יחד עם זאת, לא נתקיים טעם מספיק לפסוק פיצויים עונשיים, אפילו הייתה קיימת סמכות לפסוק אותם.

השופט דן גם בשאלה אם ראוי היה לפסוק סכום של שלוש מאות וחמישים אלף שקל כפיצויים עבור קיצור תוחלת חיים.

ראש הנזק של קיצור או אובדן תוחלת החיים, בא יחד עם כאב וסבל בקבוצת נזקי הגוף הלא-ממוניים.

בתחום תאונות הדרכים והמוצרים הפגומים, שומת הנזק הלא-ממוני נעשית על פי שיטה תעריפית, ולא אינדיבידואלית. בעוולה לפי פקודת הנזיקין אין מגבלה. כאן מודד חשוב הוא אורך תקופת השנים האבודות.

המגמה בישראל ובעולם היא להגדיל את סכום הפיצוי עבור ראשי הנזק הלא ממוניים. כך לדוגמא, באנגליה, מתחם הפיצוי הנהוג בגין נזק הגוף הלא ממוני, במקרים חמורים, נע בין מאה וחמישים למאתיים אלף ליש"ט.

על רקע כל אלה, השופט סבור כי סכום פיצויים של שלוש מאות וחמישים אלף שקל, בראש הנזק של אובדן תוחלת חיי ילד שהלך לעולמו בגיל שתים עשרה ותוחלת חייו קוצרה בחמישים ותשע שנים הוא ראוי בהתחשב גם בעובדה שיש לפסוק לעיזבון הקטין גם פיצויים עבור אובדן יכולת ההשתכרות בשנים האבודות.

בסופו של יום אם כן, הוחזר הדיון לבית המשפט המחוזי לצורך קביעת סכום הפיצוי הנוסף המגיע לעיזבון בגין אובדן יכולת ההשתכרות של המנוח בשנים האבודות.